

FRENYÓ ZOLTÁN: KRISZTOLÓGIAI ÉS ANTROPOLÓGIAI KÉRDÉSEK AZ ÓKERESZTÉNY GONDOLKODÁSBAN

A múlt ismerete nélkül mind az egyes ember, mind pedig a társadalom gyökértelenül és sokszor értetlenül áll a jelennel és annak eseményeivel szemben. Ez magára a kereszténységre is érvényes, amely kétségtelenül sok erőt és ihletet meríthetne a jelenkor kihívásainak a felvállalására, amennyiben jobban és elmélyültebben ismerne saját történelmét, társadalmi beágyazódásait, valamint a hittételek és a hitrendszer kialakulásának és megfogalmazásának korhoz kötöttségét. Frenyó Zoltán műve ebben nyújt segítséget.

„A patrisztika fogalma és értelmezése” (7–29) című fejezet bevezeti az olvasót a könyv tárgykörébe és behatárolja a tárgyalt korszakot. Ezt követi „A patrisztika születése” (31–52), amelynek alapvető érdeme az ókereszténység és a zsidó vallás, illetve az antik kultúra összefüggéseinek a bemutatása. Ez elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a kereszténység önmagát egyre inkább „igazi Izrael”-ként határozza meg és „igazi filozófia”-ként értelmezi. „Az alexandriai keresztény gondolkodás történetéből” (53–86) című fejezetben az olvasó elsősorban Órigenész személyével és tanítása válogatott gondolataival ismerkedhet meg (például az emberi akaratra, az Atyára, a dolgok előképére és a bukott angyalok megtérésére vonatkozóan). Tanácsos lett volna tágabb teret szentelni Órigenész krisztológiájának és antropológiájának (lásd például Somos Róbert: *Az alexandriai teológia*. Bp., 2001, 109–173); illetve külön fejezetben tárgyalni a 2. század krisztológiai irányzatait, főként a gnoszticizmus és Ireneusz teológiai jelentősége miatt. Ezt csak részben pótolja „A trinitológia problémái” (87–91) első része, hiszen „A krisztológia problémái” (93–109) már az Órigenész utáni korba vezetik el az olvasót. A könyv utolsó fejezete „Az ókeresztény antropológia problémái”-t tárgyalja. Ebben a fejezetben külön figyelmet lehetett volna szentelni a keresztény aszkézis kérdésének, mely szervesen összefügg az emberről alkotott felfogással.

A mű szerkezeti felépítésével kapcsolatos megjegyzéseken túlmenően azonban néhány részletkérdésre is szeretném felhívni még a figyelmet, amelynek pontosítása (korrigálása) segíthet egy következő kiadásban. Kétségtelen, hogy az egyházi vezetők tevékenységében a po-

litikai harc és a személyi versengés is szerepet játszott (24). Az apostoli atyák, de legfőképpen az apologéták, nem annyira le-, mint sokkal inkább át-, vagy helyesebben szólva újra-értékeltek az ószövetségi hagyományt — éspedig a húsvéti események fényében. Jusztinosz vértanú nem egyházatya, hanem apologéta (35). Markion „Lukács evangéliumából és Pál leveleiből [nem] új evangéliumot állított össze” (50), hanem elsőnek határozott meg egy olyan ókeresztény iratokból álló kánont, amely az általa kijavított és pálinak ítélt Lukács szerinti evangéliumot, valamint a szinten kijavított és hitelesen pálinak tartott leveleket (Gal, 1–2Kor, Róm, 1–2Tessz, Laod=Ef, Kol, Fil) tartalmazta. Az ezekhez a levelekhez írt markionita prologusok szerepelnek a Vulgata (a jeromos latin bibliafordítás) fennmaradt kéziratának döntő többségében. Keresztény iratgyűjteményt szervező és rendező tevékenységének köszönhetően Markion mérföldkőnek tekinthető az újszövetségi kánon kialakulásának a történetében.

A Zsidókhöz írt levelet ma már nem tekinti pálinak a tudományos kutatás (62–65). Egyéb-ként az irat műfaja szerint inkább beszéd (Zsid 13,22: „logos tês parakléseôs”), mintsem levél.

A felsorolt kritikus észrevételek nem csökkentik a könyv értékét, hiszen a szakmai párbeszéd, a véleménykülönbségek és a kérdések megvitatása a tudományos élet természetes velejárója. Frenyó Zoltán könyve örvendetesen tanúskodik arról az ókereszténység történelmére és irodalmára egyre jobban odafigyelő magyar szellemi megújodásról, amelynek egyik, minden biznnyal legkézzelfoghatóbb jele a néhány éve alakult Magyar Patrisztikai Társaság. (*Jel Kiadó*, Budapest, 2002)

JAKAB ATTILA

GÁRDONYI GÉZA: EVANGÉLIUMI ÁLMOK

A századforduló idején a magyar prózában is megfigyelhetők voltak a modern elbeszélésre való törekvés jelei. Az elkomorodó Mikszáth és az öregedő Jókai nyomán felnövő nemzedékre elsősorban a naturalizmus hatott. Feltáruztak az élet mély rétegei, az emberi nyomorúság és a belőle való kitörés korlátokat nem ismerő, szenvedélyes vágya. Megbomlott a lét egyensúlya, s kérdésessé váltak azok az életideálok, amelyek célra irányulónak mutatták az életet. A